

OSMO JUSSILA, **Venäläinen Suomi**. WSOY, Porvoo 1983. 119 s.

Poliittisiin realiteetteihin kuuluvat myös asenteet. Valtioiden ja kansojen välisissä suhteissa niillä on suuri merkitys. Asenteiden tausta on usein historialliseen kokemukseen liittyvä. Aihepiiriä on erittäin vaikeata lähestyä historiallisen menetelmän kannalta tyydyttävällä tavalla, koska puuttuu menneisyyttä — ja usein nykyisyyttäkin — koskevia luotettavia »mittauksia» siitä, millaisia asenteet ja historiallisen kokemuksen käsittämistavat ovat olleet ja toisaalta, millaisia ne nykyisin ovat.

Tällaisessa tilanteessa historiantutkimus joutuu tavallaan tietynlaisen heiluriongelman eteen. On esimerkiksi pidetty selviönä, että Suomessa on vuosituhansien, tai ainakin vuosisatojen ajan ollut ryssänvihaa, joutuen monista ryöstöretkistä, sodista jne. Toisaalta voidaan väittää, että Venäjällä on esiintynyt tshuhna-vihaa, osin samoista syistä, osin lähtien suurvallan turvallisuusajattelusta, ortodoksikristittyjen ja nyttemmin kommunistien käsityksestä, että Suomi on ollut — ja on — vääräoppinen ja epäluotettava (naapuri)maa.

Suomalaisessa historiantutkimuksessa on varsin pitkään pidetty jopa paradigmaattisena lähtökohhtana sitä, että Suomen ja Venäjän välillä on asenteellis-kultturelli juopa, joka perustuu molemminpuoliseen historialliseen kokemukseen. Siteeratakseni runoili- ja Uno Kailaan runoa »Rajalla»:

»Raja rillona aukeaa,
edessä Aasia, Itä
takana Länttä ja Eurooppaa,
varjelen, vartija, sitä...»

Tätä konseptiota vastaan asetui jo noin vuosikymmen sitten Matti Klinge, joka kiisti »ryssänvihan» historiallisen taustan. Osmo Jussila on jatkanut samalla tiellä pyrkien osoittamaan, että Suomen ja Venäjän kansoja yhdistää vuosisatainen ystävyys- ja liittosuhde, joka kestää yli sellaistenkin tapahtumien kuin toisen maailmansodan loppuvaiheissa tapahtunut »ikivanhan venäläisen kaupungin, Viipurin vapauttaminen Leningradin rintaman 21. armeijan sankarillisten sotilaiden toimesta», kuten venäläinen muistomerkkihistoria asian ilmaisee.

Jussilan kirja on erittäin kiintoisa kol-laashi. Siinä kerrotaan säkenöivällä ironialla kansalliskiihkon ontoista ilmenemis-muodoista ja asetetaan ne historiallisiin yhteyksiinsä kylläkin pätevällä tavalla. Mutta alussa esittämäni metodinen muistutus pätee yhä. Onko tekijä todella onnistunut »mittaamaan» osittain irrationaalisen historiallisen kokemuksen relevanssia? Hän on itse osoittanut, että politiikan pohjana ollut venäläinen historiatietous on usein ollut peräti pinnallista ja vääristynyttäkin: historioitsijat kirjoittavat omista lähtökohdis-taan käsin ja omalle ajalleen.

Perusongelmana on tässä kaikessa »kol-laashimetodin» pätevyys: voiko joukko sitaatteja osoittaa, että tietty ajattelutapa on ollut vallitsevana — tai, että tietty ajattelutapa on kestävä, koska se perustuu vain muutamiin historiallisiin poimintoihin. Jussila käsittelee aihettaan lähinnä venäläisen *historiantutkimuksen* vaihtelevien näkemysten valossa. Hän pystyy osoittamaan mm. sen, miten Stalinin kaudella tapahtui tietty näkemysten muutos verrattuna vallankumouksen jälkeisen ajan internationalistiseen ja selkeästi luokkakantaiseen historiankirjoitukseen. M. N. Pokrovski ja useat samaa leniniläistä linjaa noudattaneet historioitsijat esittivät tsaarinvallan toimet mm. Suomea vastaan kiihkovenäläisenä sortopoliitiikkana. Ei ollut suurta eroa suomalaisten ja venäläisten historiantulkintojen kesken.

Mutta Stalinin kaudella asioiden painotus muuttui. Joutuminen Venäjän vallan alaisuuteen selitettiin kaiken kaikkiaan »pienemmäksi pahaksi» verrattuna aikaisempaan olotilaan. Ero Ruotsista muuttui, tsaarinvallan erheetkin huomioon ottaen, vapautukseksi, joka mahdollisti Suomen kansan henkisen ja aineellisen nousun, missä yhteydessä venäläiset muistavat myönteisesti Snellmanin ja vanhasuomalaisen puolueen — joka ymmärsi venäläisiä intressejä paremmin kuin suomalaiset valtaapitävät, joiden selitetään — ainakin nyt — edustaneen porvariston intressejä.

Jussila on onnistunut osoittamaan, miten neuvostoliittolainen historiantutkimus on vähitellen palannut vanhoihin venäläisiin lähtökohtiin asiavirheineen. Historiografisessa suhteessa Jussilan työ on mestarillinen, ja siitä hänelle kuuluu kaikki kiitos — mukaanluettuna henkilökohtainen ylimääräinen professuuri, jonka hän on nyttemmin saanut. Mutta ongelmaksi jää, missä määrin akateeminen tieteellinen tutkimus on todella edustava ajateltaessa virallista poliittista päätöksentekoa. Voidaan nimittäin sanoa, että myös neuvostoliittolaisissa oloissa tiede on tiedettä ja politiikka politiikkaa. Ei siis ole varmaa, että Komissarovin historiantutkimus todella edustaa venäläistä kantaa Suomen itsenäisyyteen nähden. Toivoa sopii, että näin ei olisi laita. Muutoin »historia» tukisi ajatusta, että Suomi kuuluu perinteiltään hyvään suureen Venäjään, joskin sattuu olemaan tällä hetkellä Lännen etuvartio.

Historia magistra vitae, historia elämän opettajana, on alan tutkimuksen metodinen peruslause, johon liittyy Ranken vaatimus asioiden esittämisestä »wie es eigentlich gewesen ist». Jussila on osoittanut, että venäläisestä näkökulmasta asioiden todellinen laita on vaikuttanut vähemmän kuin asenteet. Tässä on poliittisen historian tutkimuksen perustava rajoitus. Totuus liian usein syrjäytyy, kun poliittinen tarkoituk-senmukaisuus niin vaatii. On tärkeää ymmärtää tämä, kun kyse on suurvallan historiantutkimuksesta.

Hannu Tapani Klami